

Ingolič
Anton

Finale

Medtem ko sta grmadi, manjša in tudi večja, dogorevali in sta hlapca deželnega krvnika Valtana Muga v gozdu kopala jamo, da zakopljeta, kar bo ostalo od Dolge Lize in Evine podobe, je v graščinski obednici gospoda posedla za mizo in se začela gostiti z vsem, kar so za slavnostno pojedino prinesli podložniki, graščinske kuharice pa pripravile. Domači in hlapci bistriške pa druge gospode so sedli k mizam na odru,

od koder je prejšnji dan deželni krvni sodnik dr. Lovrenc Lampretič razglasil, da morajo Gromberško Evo in Dolgo Lizo zaradi dokazanega coprnštva sežgati na grmadi. Tudi te mize sredi graščinskega dvorišča so se šibile od kmečkih dobrot. Zadnje dni so biriči in župani prisilili podložnike, da so v graščinsko shrambo nanosili za dva kurnika kokoši, petelinov, kopunov, rac, gosi in piščancev, prinesli pet jagnjet in tri kozličke pa poldrugi ducat odojkov, več košaric jajc in toliko grč sira, da bi lahko iz njih sestavili pet, če ne šest sirovih hlebov, nadalje nekaj funtov surovega masla, za tri lonce smetane in dve rešeti orehov, lešnikov pa suhih sliv. Gorniki pa so morali za slavje prvega coprnškega procesa na zgornjepolskavski graščini zbrati polovnjak vina in sodček slivovke. Tega jutra je prišlo iz podložniških koč še za peko črnega in dve peki belega kruha, graščinske kuharice pa so s svojimi pomočnicami napekle potic in slaščic za tri gostije.

Ker sta pa nenadni nočni napad na graščinske ječe in izginotje prvoobtožene coprnice Gromberške Eve pregnala prisednike in zagovornika, strah pred kugo, ki je v vzhodnih krajih že začela moriti, pa je doma zadržal večino povabljenih gostov, je bilo vsega preveč. In še tisto malo zlahtnih ljudi, ki so se zbrali za preobloženo mizo v graščinski obednici, se je kmalu začelo razhajati.

Prvi se je s svojimi pomočniki odpravil dr. Lampretič. Ko je jezdil skozi vas, se je držal bolj pokončno in zvišeno kot tisto nedeljo, ko je prijezdil, čeprav ga je grizel poraz, ki ga je doživel prav tu pód Pohorjem, kjer si je obetal največji uspeh. Ni se še zgodilo, da bi mu bili hudiči

coprnico izmaknili tako rekoč z grmade! Res, njena pohujšljiva oljna podoba je s pozlačenim okvirom vred zgorela; po mnenju jezuita patra Avgušтина je bilo s tem opravljeno tudi s coprnico. Morda. Isto pa le ni, če zgori ženska z grešnim mesom in kostmi ali le njena še tako mojstrsko naslikana podoba. In najmanjšega priznanja ni mogel stisniti iz nje, pa je gotovo vedela več kot vse coprnice, kar jih je doslej izprašal in poslal na grmado. Namesto da bi se mu z razkritjem največjega in najnevarnejšega coprniškega gnezda v deželi, morda celo v cesarstvu, odprla pot navzgor, vsaj v deželni Gradec, če že ne na cesarski Dunaj, ga je ta prekleta hudičevka najprej osmešila s svojimi odgovori, nazadnje pa osramotila, ko je samo nekaj ur, preden bi jo bil dal posaditi na grmado, priklicala črne hudiče in z njimi izginila. Kdo bo še verjel, da ga na Štajerskem v coprniških zadevah ni bolj izvedenega in bolj uspešnega krvnega sodnika? S poti na vrh je zgrmel na dno! Komajda se mu je posrečilo odpreti usta stari Dolgi Lizi, pa še ta je v zadnjih trenutkih svojega ničvrednega življenja zanikala, kar je prej priznala. Piškavemu uspehu je primeren tudi zaslužek. In še od tega je dobil komaj polovico, na drugo polovico bo moral počakati do novega, 1680. leta Gospodovega. Pa je pisar Hiebergh že tri dni pred javno sodbo sestavil račun in ga izročil oskrbniku Krausu!

Upam, da me na drugi strani Pohorja, v Vuzenici, čaka neokrnjen uspeh z visoko nagrado, si je dr. Lampretič rekel malce potolažen. Kakor sem obveščen, tam kar mrgoli coprnic. Tja gotovo tudi ne bo segla kuga. Kar zdaj se odpravim po družino, že jutri pa z vsem, kar nam je potrebno za daljše bivanje, krenemo po Dravi navzgor!

Kakor v vasi tako tudi na poljih zunaj vasi ni bilo nikogar videti in slišati, vse je bilo prazno in tiho, kot izumrlo. Na gričku precej daleč iz vasi od grmad ni ostalo drugega kot večji in manjši kupček pepela. Valtan Mugg se še ozrl ni tja. Prekletost, se je že kdaj zgodilo, da smo sredi pojedine, in kakšne pojedine, vstali in zajahali in zakaj? Ker se je tale doktorski usranè zbal kuge in hudičev. Kakor da ga v ovčje kožuhe zahomotane pošasti ne bi mogle zgrabiti v domači postelji, kugo pa lahko srečamo tudi na tejle cesarski cesti. Vsaj tako dolgo bi morali ostati, dokler oskrbnik, stiskač prekleti, ne bi do zadnjega beliča poravnal račun! Še vsega denarja za delo v Hrastovcu nisem dobil, zdaj pa naj mesece in mesece čakam na denar s tele posrane Polskave? Hudič naj vzame Lampretiča z njegovimi proticoprniškimi paragrafi in bukvami vred!

Tudi pisar Hiebergh ni imel razloga, da bi bil zadovoljen. Lampretič še nikoli ni toliko pogledoval v Štajersko Karolino in Kladio coprnic, kljub temu pa – ali morda prav zato – še nikoli ni bil tak drobnjakar in takšna brbljava baba. Gora besed, morje črnila, kup peres, uspeh pa babje marnje, kakor sem jih slišal in zapisal že ničkolikokrat! Kaj je le poslušal črnega kutarja in dal sežgati podobo Gromberške Eve; poslušal naj bi mene! Prej kot v tednu dni bi mu podobo prodal, zanjo pa iztržil več, kakor znese račun za proces! Kakšna dragocena slika, stepli bi se zanjo!

Najhuje sta sodnika psovala Gašper in Honza, njegov drugi in tretji hlapec, ne samo zato, ker v žepu nista imela najdrobnejšega novčiča in ker

sta se morala dvigniti od preobloženih miz, pač pa tudi zato, ker sta ga dolžila za izgubo svojega tovariša Huberta, prvega sodnega hlapca, ki so ga prekleti hudiči tako zmrcvarili, da je že pred jutrom izpustil svojo grešno dušo. Gašper pa je žolč izlival nanj tudi zato, ker je Lampretič preprečil Hubertu, da bi bil svojo moško mošnjo izpraznil v slastno coperničino telo, potem pa še njega, Gašperja, spustil nanj, kakor je bilo dogovorjeno med njima.

Pičlo uro za dr. Lampretičem in njegovimi se je od mize, še zmerom preobložene, dvignil pater Avguštin; takoj za njim je vstal tudi kaplan Primož. V zahvalo za okusno pripravljene jedi in za vino, ki jima je krepko stopilo v noge, sta najprej zmolila kratko molitvico, potem pa se Krausu, ki ju je spremil dol na dvorišče, dolgo zahvaljevala za gostoljubje. Pater Avguštin, ki se je že dalj kot pol leta pripravljaj na srečanje z Abrahamom, se je – medtem ko je kočija drdrala skozi vas – zadovoljen oziral po kočah, prepričan, da je *Polskavo in okoliška naselja s sodnikovo in krvnikovo pomočjo obvaroval nadaljnje škode, ljudi pa rešil večnega pogubljenja, zunaj med njivami in travniki pa je začel razmišljati o pridigi, ki jo bo imel naslednji dan v slivniški cerkvi. Že proces z nočnim napadom hudičev mu je nudil dovolj snovi, še več je je ponujala kuga, ki je že tako blizu, da bo lahko s prstom pokazal nanjo. Na človeškem strahu bo zgradil pridigo, kakršne še niso slišali!*

Zadovoljen je bil zaradi Bogu všečnega dela, ki ga je opravil zadnje dni, in dela, ki ga bo s še večjo gorečnostjo opravil v naslednjih dneh, pa zaradi vsega, kar si je dobrega privoščil v graščinski obednici, in tudi zaradi mošnje novčičev, ki jo je stiskal v levi roki, so se mu misli začele kmalu zapletati, oči pa zapirati. In že je zaspal.

Kaplan Primož pa ne bi bil mogel niti zadremati, čeprav bi bil izpraznil še več bokalov rujnega vina, kakor jih je. Preveč vznemirjen je bil zaradi vsega, kar je zadnje dni videl in kar se je zgodilo hudega. In preveč vprašanj ga je mučilo. Je Eva vedela, da bodo hudiči prišli ponjo in me je zato tako na hitro in ostro odslovila, ko sem prišel k njej z zadnjo popotnico? So bili Evini rešitelji zares v črne ovčje kožuhe ogrnjeni hudiči s turškimi, tudi črnimi tančicami pred licem? In zakaj je Dolga Liza šele pred grmado izjecljala, da je nedolžna? Res ni bila coprnica? Je bila coprnica samo rajsko lepa Eva? Morda tudi ona ne . . . O, Bog, koliko vprašanj brez odgovorov . . . Vendar, ko bi imel Evino podobo, bi si jo kljub vsemu obesil nad svoje ležišče! Ne, ne! se je mladi kaplan z grozo zavrnil, že tako so me vse te dni obhajale grešne misli. Jih bo zdaj, ko je, kakor trdi pater Avguštin, s podobo zgorela tudi zapeljivka, konec?

Prečista Devica Marija, reši me izkušnje! Vsemogočni Bog, razsvetli me in pomiri, da se ne omaje moja vera! je zaprosil kaplan, sklenil roke in začel polglasno moliti.

Malo pred mrakom so graščino zapustili zadnji povabljeni. Zapustil je tudi oskrbnik Kraus. Odpeljal se je v Viltuš nad Mariborom, kamor se je pred tednom umaknila njegova mlada žena z obema otročičema, saj ni mogla več prenašati kričanja Dolge Lize in bila je prepričana, da bo tam ob

Dravi v družini svojega očeta, grajskega oskrbnika, varnejša pred kugo kot tu ob cesarski cesti.

Ko so se odpravili še bistriški hlapci, je graščinska služinčad ostala sama. Pisar Habicht in valpet Lorker sta naročila deklam, naj vse, kar so gostje pustili zgoraj v jedilnici, prinesejo dol na dvorišče. Vendar se je pravo pitje in žrtje začelo šele, ko sta se pisar in valpet odmajala, prvi z najmlajšo kuharičino pomočnico, drugi z že priletno kuharico. Tem, ki so ostali, je bilo malo mar, kako je končala že od nekdanj čudaška Dolga Liza in kako so hudiči rešili Gromberško Evo, tudi vesti o bližajoči se kugi jih niso preveč vznemirjale, da so le bile mize obložene z dobrotami, kakršne niso prihajale na njihovo mizo niti na velikonočno nedeljo, in da so se lahko po mili volji zalivali z najboljšim vinom z Bukovca, Vinš in Gabernika! In seveda, da so bile ženske čedalje voljnejše, moški pa bolj in bolj možati! Noč pa je bila topla in zvezdnata! Vsak čas se je kak parček izgubil v gozdiček onstran obzidja in dolgo, dolgo ga ni bilo nazaj. Nekaj starejših, tako moških kot žensk, pa je kmalu zakinkalo. Tudi ječar Miha, ki edini ni verjel zgodbi o hudičih v ovčjih kožuhih. Kakšni hudiči neki! Tisti velikan, ki je vdrl k meni v kamro, je zaklical s človeškim glasom in v razumljivi govorici: Miha, daj ključe! Ko sem snel šop ključev in jih izročil velikanu, sem razločno videl, da ima človeške roke z nohti, ne pa pasje tace s kremplji. In potem sem slišal, kako so po stopnicah dol v klet in spodaj po kamnitem hodniku topotali moški škornji. Trebušasti pater in grizasti sodnik lahko govorita, kar hočeta, jaz pa vem, kar vem! si je rekel Miha, zadovoljen, da se je vsaj za Evo dobro končalo, če se že ni moglo tudi za Dolgo Lizo, česar pa je bila sama kriva, ker se nesrečnica ni znala pravi čas spraviti na varno. Mnogo hudega sem že videl v svoji službi, tudi sam sem – slepec – prva leta delal ljudem hudo, toda kaj takega, kar se je dogajalo ta in prejšnji teden, polskavske ječe še niso videle. Bog daj, da je to bilo prvič in zadnjič!

S to željo je izpraznil bokal, položil glavo na mizno ploščo in zadremal.

Kmalu potem so se skozi zadnja vrata v obzidju med hahljanjem izgubili štirje moški: konjar Zep in trije njegovi hlapci. Ni minilo mnogo časa, ko je na dvorišče prijahal Zep, oblečen v dolgo, belo srajco, s širokokrajnim klobukom na glavi in leskovo palico v desnici. Pred odrom je razjahal nemirnega žrebca in s svečanim korakom stopil k srednji mizi, ko je prej velel, naj se umaknejo tisti, ki so sedeli okoli nje, vsem pa zapovedujoče zaklical, naj utihnejo in napnejo ušesa.

Ker je bil Zep, ki je pred tremi leti prišel v graščinsko konjušnico tam nekje od onstran Pohorja, znan kot šaljivec, a tudi kot hud pretepač, je na graščinskem dvorišču kmalu zavladata tišina.

»Čujte, zbrani v imenu vsega, kar imate pred seboj!« je spregovoril glasno in trdo. »Opravili smo Bogu in vsem svetnikom dopadljivo delo! Znebili smo se dveh coprnih, stara je zgorela, mlada pa se je kdove kje cvrla in ocvrla, medtem ko je gorela njena podoba.« Malo je počakal, potem pa nadaljeval še glasneje in trše. »Ostal pa nam je coprnik! Tudi njega moramo poklicati pred sodni stol, mu izprašati vest in ga kaznovati, kakor terjajo deželne bukve!«

»Kdo je tisti coprnik?« je vsa v drgetu vprašala ena od svinjaric pri levi mizi.

»Tako j ga boste videli in slišali!« je Zep napovedal levemu in desnemu omizju, se obrnil k zadnjim vratom v obzidju in zavpil na ves glas: »Priženite obtoženca!«

Odprla so se težka, hrastova vrata in v spremstvu dveh hlapcev je na dvorišče primeketal velik, črn kozel.

»Glejte, glejte, to je Feliks, kozel Dolge Lize!« je zavreščalo na dvorišču.

»Blíže, coprník, le bliže!« je velel Zep kozlu, ker se je ustavil in ni in ni hotel dalje.

Eden od hlapcev je kozla pograbil za rogove, drugi pa ga od zadaj potisnil pred oder. Tedaj je na belem konju pridirjal tretji hlapec z dolgim, gosjim peresom za ušesom, velikanskim, lapuhovim listom pod desno pazduho in počenim loncem, iz katerega se je cedila tako smrdljiva gnojnica, da so se vsi bližnji prijeli za nos. Hlapec-pisar je skočil s konja, se povzpел na oder in sedel za mizo, ko je prej razgrnil predse lapuhov list, pero pa namočil v črnkasto gnojnično brozgo.

»Mir in tišina!« je zaklical Zep ljudem, ki so komajda zadrževali smeh, in kozlu, ki je kar naprej meketal in se zaletaval zdaj v tega in spet v onega hlapca. Ko sta se omizji umirili, je Zep, posnemaje uradni glas dr. Lampretiča in njegovo prleško govorico, vprašal kozla: »Obtoženi Feliks, priznaš, da si se prodal hudiču, da si Dolgo Lizo spremljal na coprniške shode na Rogaško goro, da si ji pomagal delati točo in jo naskakoval ter delal druge nečednosti z njo? Odgovori!«

Ker je črni rogač samo dvignil bradato glavo proti človekoma na odru in se obliznil, ko je zagledal velikanski lapuhov list, glasu pa ni dal od sebe, je Zep grozeče zamahnil z leskovko dol proti njemu in zagrmel: »Odgovori, kozel kozlasti!«

Kozel se je najprej s svojim dolgim, rdečim jezikom obliznil, potem pa glasno zameketal: »Me . . . me . . . me . . .«

»Ker priznavaš, da si kot član coprniške zalege delal škodo ljudem in sveti katoliški Cerkvi, ni potrebno zasliševanje s torturo in izrekli ti bomo milo sodbo!« je Zep z zadovoljstvom naznanil kozlu, ki se je še kar dalje oblizoval, in graščinski srenji. Potem je vzel v roke lapuhov list – kozel se je znova obliznil in zameketal – in spregovoril na moč slovesno: »Obtoženi kozel, imenovan Feliks, bivajoč leta in leta pri Dolgi Lizi pod Vinšami, zadnje tedne pa v svinjaku našega polskavskega župana, je kriv zveze s hudičem in sokriv škode, ki jo je Dolga Liza delala graščini in njenim podložnikom pa samemu Bogu in vsem svetnikom pa svetnicam božjim, zato naj se izroči krvniku, da mu z enim zamahom odseka glavo in jo vrže psom, truplo pa odre in speče na ražnju!«

V vsesplošni krohot, ki je sledil sodbi, je Zep vprašal kozlovodca: »Deželni krvnik, ste razumeli sodbo?«

Hlapec je stopil za korak naprej in odgovoril: »Razumel, gospod deželni sodnik!«

Kozel pa je v upanju, da bo lapuhov list vendarle priplaval dol k njemu, glasno in veselo zameketal: »Me . . . me . . . me . . .«

»Storite, kakor veleva sodba!« je zapovedal Zep, izpustil lapuhov list, po katerem je nemudoma šavsnil kozel, potem pa vzel v roke leskovko, jo prelomil in obe polovici vrgel kozlu pod noge ter izjavil vesoljnemu svetu: »Pravici je zadoščeno!«

Kozel se ni zmenil za zlomljeno palico, požrešno je mlel lapuhov list, Zep pa se je dostojanstveno zavihtel na že hudo nestrpnega žrebca in v diru odpeketal. Takoj za njim je odjezdil še njegov pisar, hlapca pa sta odpeljala rogatega obsojenca.

Šele po dolgotrajnem kričanju, režanju, vriskanju in ploskanju se je graščinska služinčad spet lotila tega, kar se jim je še vedno ponujalo, od onstran graščinskega obzidja pa se je kmalu razleglo kozlovo predsmrtno meketanje in še malo pa je visoko proti nebu šinil rdeč plamen.

Ko je bil kozel pečen, sta ga hlapca, zabodenega na drog, prinesla na dvorišče, ga na srednji mizi razsekala in začela ponujati na levo in desno.

Čeprav je bil rejen, je le malokdo segel po njem. Morda, kakor je rekla prva graščinska svinjarica, hudič tiči v njem, kakor je v prelepi podobi tičala Gromberška Eva. Tisti, ki so se ga vendarle lotili, da bi se postavili pred drugimi, pa ga niso jedli s pravim tekom, ne samo zato, ker so bili siti boljšega mesa, pač pa tudi zato, ker je kozlovina zaudarjala bolj, kakor bi smela. Le sestradani graščinski in vaški psi so se najprej požrešno vrgli na kozlovo glavo in potem še na vse, kar je padlo z miz; večje kose so obrali do kosti, manjše pa pohrustali s kostmi.

Ob zori so omagali psi in tudi ljudje, zunaj graščinskega obzidja pa je po cesarski cesti z begunci – nevidno in neslišno – prihajala v vas kuga.

(Neobjavljeno poglavje iz zgodovinskega romana GORELE SO GRMADE.)